

О. Й. Хомин

Ланцюгова схема циклу демографічної безпеки у регіонах України

Визначено базисні складові, що визначають регіональні особливості демографічної безпеки держави. Розглянуто загрози складовим демографічної безпеки. Визначені ланки ланцюга циклічності демографічної безпеки. Описана суть кожної ланки. Проаналізовано особливості забезпечення ланок ланцюга циклічності демографічної безпеки України. Запропоновано основні завдання стратегії політики національної безпеки.

Ключові слова: *регіон, безпека, демографічна безпека, загроза, небезпека, катастрофа, криза, ризик, безпека, ланки ланцюга циклічності демографічної безпеки.*

Постановка проблеми. Революція гідності та не проголошена війна з Росією призвели до зміни пріоритетів у системі забезпечення національної безпеки України. Останні місяці відкрили перед суспільством таємницю великої небезпеки, що була зніційована корумпованим керівництвом держави – це відсутність забезпечення безпеки кордонів, відсутність спроможності як військової, так і правоохоронної міці держави, неефективна діяльність уряду у забезпеченні, фактично, усіх складових національної безпеки. Маємо на увазі корумповану діяльність урядів впродовж років незалежності та відсутність механізмів забезпечення політичної, військової, економічної, продовольчої, екологічної та інших видів безпеки, що нанесла шкоду і так вкрай вразливій та багатостраждальній демографічній безпеці держави.

Мета дослідження полягає у визначенні основних загроз складових демографічної безпеки та дослідженню особливостей ланок циклу демографічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що велика кількість публікацій (В.М.Гейця, В.І. Мунтіяна, С.І. Пирожкова, Е.М. Лібанової, В.С. Стешенко, В.Г. Глушкової та ін.) присвячена демографічним питанням та питанням забезпечення безпеки держави (О.С. Власюка, О.Г. Данільяна, Б.М. Данилишина, Г.А. Пастернак-Таранушенко, Г.П. Ситника), розгляд циклічності демографічної безпеки в цих роботах не висвітлювався, що і визначило тематику нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження демографічної безпеки держави на основі її складових дозволяє говорити про те, що забезпечення демографічної безпеки потрібно розглядати на регіональному (обласному) рівні, що обумовлено специфічними, притаманними певному регіону ознаками. Останні зумовлені, насамперед, особливостями загроз, небезпек, катастроф, криз та ризиків у всіх складових демографічної безпеки кожного окремого регіону держави.

Доречно нагадати, що до складових демографічної безпеки ми відносимо:

- економіко-демографічну безпеку – сукупність умов і факторів, що сприяє створенню та розвитку економічних умов перспективного розвитку добробуту населення держави у майбутньому;
- соціально-демографічну безпеку – стан захищеності соціальних інтересів та якості життя завдяки стійкому функціонуванню соціальних інститутів, що забезпечать сталий розвиток суспільства;
- міграційно-демографічну безпеку – стан захищеності держави від зміни численності та складу населення в результаті міждержавної (зовнішньої), міжрегіональної (внутрішньої), регіональної (в межах регіону) міграції;
- освітньо-демографічну безпеку – захищеність життєво важливих освітніх потреб та інтересів суб'єктів освіти від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стійкість і якість освіти;
- еколого-демографічну безпеку – це захищеність населення та природного середовища його проживання від прогнозованих, але неконтрольованих природних та техногенних небезпек та загроз;
- медико-демографічну безпеку – це стан захищеності населення країни від погіршення стану здоров'я, а також високого рівня передчасної смертності та прогресуючого постаріння населення;
- кримінально-демографічну безпеку – це стан захищеності населення країни від забороненої законодавством економічної та неекономічної діяльності [1, с. 292-300].

Зазначені складові формують систему демографічної безпеки держави. Вони доповнюють одна одну та є взаємозалежними. На кожну з них впливає як сукупність загальних, так і специфічних небезпек та загроз, що визначає регіональні особливості демографічної безпеки держави.

Основними проблемами, пов'язаними з демографічними процесами є – навантаження населення на природні ресурси, депопуляція, обмеження розміру сім'ї, евгеніка, асиміляція іммігрантів, проблеми сільського і міського населення, трудові ресурси, нерівність розподілу доходів, низький рівень соціального забезпечення та ін.

Зміни демографічних структур (статеву вікової структури, вікової структури, шлюбності та сімейної структури населення) мають вплив на відтворення населення в цілому та його складові: народжуваність, смертність, укладання та розірвання шлюбів, відтворення сімейних пар і сімей.

Всі загрози демографічної безпеки розглядаємо через призму її складових. Так, до загроз економіко-демографічній безпеці відносимо:

- зтяжну економічну кризу;
- анексію Криму;
- не проголошену війну на сході України;
- неефективну структуру зайнятості населення;
- зміну галузевої структури;
- незбалансованість попиту та пропозиції на ринку праці;
- відсутність збалансованості продуктивної зайнятості працездатного населення;
- неефективну систему оплати праці населення;
- неефективну державну політику щодо підвищення трудових доходів громадян,
- значне розшарування населення.

Основними загрозами соціально-демографічній безпеці є:

- кризовий стан у системі соціального захисту населення;
- ріст безробіття;
- ріст інвалідизації населення,
- неефективна політика щодо подолання бідності,
- недосконала система захисту населення;
- прояв моральної та духовної деградації суспільства.

До загроз освітньо-демографічній безпеці відносимо:

- недосконалу політику в системі освіти;
- неефективну систему навчання;
- недосконале використання новітніх технологій в освіті;
- зменшення можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- незахищеність життєво важливих освітніх потреб та інтересів суб'єктів освіти.

Загрозами міграційно-демографічній безпеці є:

- анексія Криму;
- не проголошена війна на сході України;
- невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці. відсутність місць прикладення праці;

- неефективна структура зайнятості населення;
- неефективна система оплати праці;
- низький рівень оплати праці.

Основні загрози еколого-демографічній безпеці:

- значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України;
- неефективне використання нових технологій у виробництві;
- велика кількість прогнозованих, але неконтрольованих антропогенного походження техногенних катастроф;
- погіршення екологічного стану;

До основних загроз медико-демографічній безпеці відносимо:

- кризовий стан у системі охорони здоров'я;
- недосконале використання нових технологій у системі охорони здоров'я;

- поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб.

До загроз кримінально-демографічній безпеці відносимо:

- анексію Криму;
- не проголошену війну на сході України;
- низький рівень оплати праці;
- неефективну систему зайнятості населення;
- “тінізацію” та криміналізацію економіки країни;
- корумпованість правоохоронної системи;
- неефективну систему боротьби зі злочинністю.

Всі демографічні загрози можна поділити на загальні, що впливають на відтворення населення в цілому, і часткові, що впливають на окремі демографічні процеси.

Розвиток суспільства з його соціальними, політичними, економічними, екологічними змінами сприяють формуванню підйомів та спадів, що породжують циклічні коливання. Аналіз циклічності демографічних процесів у історичному аспекті та суть циклічності демографічної безпеки ми вже розглядали [2, с. 120-127].

Формування циклів відбувається на основі ланок ланцюга циклічності демографічної безпеки.

Особливості ланок циклу демографічної безпеки України полягають в тому, що за певних (додаткових) умов вони почергово змінюють одна другу. Кожна ланка циклу має свої ознаки. Перехід з одної ланки в іншу відбувається при умові впливу тих чи інших факторів, що будуть домінувати протягом подальшого періоду. Звісно, що у всіх регіонах держави на складові системи демографічної безпеки неможливий

однаковий вплив того чи іншого фактору з однаковою силою. Кожен регіон має свої, тільки йому притаманні додаткові фактори (визначена тривалість та сила), що діють на кожну ланку, це і визначає особливості складових демографічної безпеки. Зауважимо, що стан демографічної безпеки в кожному окремому регіоні залежить також від вже існуючого співвідношення соціально-економічної ситуації, стану розвитку медичної галузі та освітніх послуг, екологічного стану та кримінальних проявів, що породжують початкові умови формування системи демографічної безпеки. Власне комбінація початкових і додаткових умов формування ланки циклу демографічної безпеки і визначає ідентичність певного регіону.

Циклічність розвитку демографічної безпеки розглядаємо за допомогою ланок безпеки. Початкове положення демографічної безпеки беремо за основу, яка в подальшому буде трансформуватися у ланки БЕЗПЕКА → ЗАГРОЗА → НЕБЕЗПЕКА → КАТАСТРОФА → КРИЗА → РИЗИК → БЕЗПЕКА. Між кожною ланкою є відмінності, які ми зараз розглянемо.

Ланка безпеки характеризується мінімізацією загроз демографічній безпеці.

Ланка загрози є наступною після безпекового стану і визначається збільшенням загроз у сфері безпеки.

Ланка небезпеки є наступною в ланцюгу циклу демографічної безпеки після ланки загроза – наявність дестабілізуючих факторів у системі безпеки, що може призвести до катастрофічних наслідків.

Ланка катастрофи – такий стан системи безпеки, який важко налагодити без застосування кардинальних системних заходів. Система безпеки в якому майже відсутня.

Ланка кризи – стан в якому діють ще не зовсім ефективно безпекові заходи, що дають можливість дестабілізувати катастрофічний стан та покращити безпекові показники.

Ланка ризику – похідна від ланки кризи, в якій максимально збільшується чисельність заходів щодо мінімізації загроз безпеці та зароджується новий стан безпеки.

Так, ланка Безпеки є відновленим станом безпеки, що включає в себе вже дещо нові, покращені особливості системи демографічної безпеки, високий рівень мінімізації загроз. Цей стан (безпека) характеризується покращеними показниками відносно показників попереднього стану системи безпеки у ланцюгу циклу демографічної безпеки держави.

Тенденції в ланках циклу особливостей складових демографічної безпеки

Ланки циклу	Складові демографічної безпеки						
	Економічні	Соціальні	Міграційні	Екологічні	Медичні	Освітні	Кримінальні
Безпека	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↓
Загроза	↑↓	↑↓	↑	↑↓	↑↓	↑↓	↑
Небезпека	↓	↓	↑↑	↓	↓	↓	↑
Катастрофа	↓↓	↓↓	↑↑	↓↓	↓↓	↓↓	↑↑
Криза	↓	↓	↑↓	↓	↓	↓	↑
Ризик	↑↓	↑↓	↓	↑↓	↑↓	↑↓	↓
Безпека	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↓

Примітка: (↑ – збільшення якісних характеристик; ↓ – зменшення якісних характеристик)

Складено на основі [2, с. 120-127].

Підтвердженням нашого тлумачення є моніторинг ланок циклу демографічної безпеки в регіонах (областях) України. Загалом у регіонах України є більш-менш однакові проблеми. Сюди ми відносимо кризовий стан економіки спричинений світовою економічною кризою та підсилений неоголошеною війною в державі. Особливі ознаки регіонів полягають лише в особливостях забезпечення деяких складових демографічної безпеки. Ми звертаємо увагу на регіональні відмінності загроз та небезпек кожної окремої ланки ланцюга циклу демографічної безпеки. Найбільші небезпеки ми спостерігаємо на півдні та сході держави.

АР Крим окупований РФ, тому можемо стверджувати про повну відсутність системи безпеки в цьому регіоні, в т. ч. демографічної. У нас відсутні точні дані про кількість населення, яке покинуло АР Крим. Державою були виведені українські війська, багато жителів (українців, кримських татар, інших національностей) залишили свої рідні домівки. І до сьогодні потік біженців продовжується.

У Луганській та Донецькій областях спостерігаємо загрозливий стан у всіх складових демографічної безпеки. Можемо говорити про великі загрози економічній системі. Соціальний захист населення практично відсутній. На сьогоднішній день не вдається через перешкоди сепаратистів в зоні АТО евакуювати дитячі будинки, виплатити населенню пенсії. Відбувається значний потік біженців із цих областей. За різними прогнозами кількість людей, що покинула рідні домівки чи те, що від них (домівок) залишилося після воєнних дій іде на тисячі. Система охорони здоров'я відсутня. Закриті освітні заклади.

Екологічна ситуація в цих областях також загрозлива. Стан криміногенної ситуації є визначальним у всіх зазначених бідах цих областей України.

Висновки. Для мінімізації небезпек та загроз складових демографічної безпеки необхідно визначити основні завдання стратегії політики національної безпеки, які полягають у:

- забезпеченні військової безпеки, що полягає модернізації військового комплексу,
- зміні стратегічних пріоритетів у міжнародному співробітництві;
- гарантуванні політичної стабільності;
- створенні соціально-економічних умов, що дозволить повернутися вимушеним та трудовим мігрантам до своїх осель; та сприяти зниженню рівня смертності та підвищенню рівня народжуваності;
- зниженні рівня соціального та майнового розшарування населення;
- підвищенні ефективності соціальних гарантій для найбільш уразливих верств населення;
- забезпеченні якісно вищого рівня безпеки праці;
- створенні доступної, високоякісної та ефективної системи медичної допомоги, боротьби із соціально небезпечними захворюваннями, здійснення протиепідемічних заходів;
- забезпеченні відповідності національного ринку освітніх послуг перспективним потребам у трудових ресурсах необхідної кваліфікації;
- захисті внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції;
- формуванні збалансованої системи природокористування;
- поліпшенні екологічного стану водних ресурсів;
- реабілітації техногенного забруднених територій та ін.

Список використаних джерел

1. Хомин О.Й. Інформаційні технології в системі забезпечення демографічної безпеки // Актуальні Проблеми Економіки. – № 12(150). – 2013. – С. 292-300.
2. Хомин О.Й. Парадигма циклічності демографічної безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна / головний редактор В.В. Середа. – Львів : Львів ДУВС, 2014. – Вип. 1. – С. 120-127.

Khomyn O. Y. Chain demographic cycle scheme of security in the regions of Ukraine.

Essential components of the regional particularities of demographic safety of the state are determinate. Considered components of demographic security threats. Certain links in the chain demographic security. Described the essence of each link. The features provide chain links demographic security of Ukraine. Proposed main objectives of the strategy of national security policy.

Key words: *region, safety, demographic security, threat, danger, catastrophe, crisis, risk, security, chain links demographic security.*

Хомын О. И. Цепная схема цикла демографической безопасности в регионах Украины.

Определены базисные составляющие, определяющие региональные особенности демографической безопасности государства. Рассмотрены угрозы составляющим демографической безопасности. Определенные звенья цепи цикличности демографической безопасности. Описана сущность каждого звена. Проанализированы особенности обеспечения звеньев цепи цикличности демографической безопасности Украины. Предложены основные задачи стратегии политики национальной безопасности.

Ключевые слова: *регион, безопасность, демографическая безопасность, угроза, опасность, катастрофа, кризис, риск, безопасность, звенья цепи цикличности демографической безопасности.*